

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

The image shows the front cover of an antique book. The spine, on the left, is bound in dark brown, textured leather. The main cover area is decorated with marbled paper featuring a pattern of large, irregular, dark green and black shapes separated by thin, light-colored veins. A small, light blue rectangular label is affixed to the lower-left corner of the marbled section, containing the number '1810' in a bold, black, sans-serif font.

1810

1870

ԲՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԵՒ

ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆ

1867

1870

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Ց

Ի ՊԵՏԱ

Մ Ա Ր Ց

Թ.ՈՐԳՄԱՆԵՆՑ
ՕՐ. Փ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Կ Պ Օ Ղ Ի Ս

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՄ ՏՆՏԵՍԵԱՆ

— 1873 —

ԲՆԱԿԱՆ ԲՍՐՈՅԱԿԱՆ

ԵՒ

ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՆՅ

ԿԱԹԷ ԿՏՐԵԼԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 7 ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՍԱԿԸ

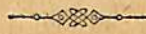
Ի ՊԷՏՍ

Մ՝ԱՂՅ

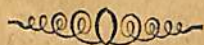
ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ

ՕՐ. Փ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

ՀԱՄԱՐԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Պ. ԳԻՐԵՃԵԱՆ

- X 376 -

181

ԱԶԳ

Սոյն գործը չորս մասէ կը բաղկանայ, բայց մենք առ այժմ միայն անոր երրորդ մասը ապագրել տուինք, մնացեալ մասերն եւս հետզհետէ ապագրել պիտի տանք:

ՅԱՐԻՄԱՆԻՉԸ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՆՑ

Երանի՛ր բէ մեր տղաքը մեր ճեռքով չը կորսնցնէինք. իրենց մատաղ մանկութենէն մենք զիրենք կենաց հեշտութեան կը վարժեցնէնք, վասն զի վապկութիւն անուամբ մեր տղւած գէշ դաստիարակութիւնը անոնց հոգւոյն եւ մարմնոյն բոլոր գօրութիւններն ու կարողութիւնները կը ջնջէ: Որովհետեւ սովորութիւնը միշտ երկրորդ բնութիւն կը դառնայ:
ՍՆՆԿԱ

ՊԼՈՒԻՍ Ա.

ՅԱՐՈՅԱԿԱՆ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԻՐԻՒՆ ԶԻՄ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐԻՒՆ ԿԱՐԵՒՈՐ ՄԻՋՑ ԱՆՈՐ ԶՄԻՐԱՑՈՒՄՆ ՈՒՂՉԵԼՈՒ ԵՆՆԻՅԱՆ ՎԱՅԻՅԱՆԵՆ ՍԿՍԵԱՆ

1. Ընդհանրապէս սովորութեան վրայ.— «Դաստիարակութեան բոլոր արհեստը, կըսէ Մէն Պէռան, կը կայանայ բարոյական մտաւորական և բնական աղէկ սովորութեան վրայ:»

թիւններ հաստատելուն մէջ» . և իրօք , տղան իր կենաց առաջին վայրկեաններուն սկիզբէն սովորութիւններ ունենալ կսկսի , ուրեմն այն ասեմնէն պէտք է ըսկըսիլ այնպիսի կերպով կրթել՝ որ մի միայն բարի սովորութիւններ ստանայ :

(1) Տեսանք որ նորածին մանկան մը տրուելիք առաջին սովորութիւնները պարզ քիչ և դիւրին են զանոնք իր վրայ տպաւորելը : Ամեն բանէ առաջ անոր քունը , ճաշը և զբօսանքը կանոնաւորելու ենք :

Թէպէտև բաւական կանուխ՝ բայց տակաւ առ տակաւ իր կեանքը կը կատարելագործի . սորվեցնելիք բնական սովորութիւններն աստիճանաբար կը շատնան , մտաւորական և բարոյական կարողութիւններն երթալով կը զարգանան , ուրեմն նոյնպէս սովորութիւնն է սոյն կարողութեանց ալ դաստիարակութեան հիմը :

Որովհետև սովորութիւնը կենաց մէջ

(1) Գործոյս Բ. մասը կակնարկէ :

այսչափ մեծ դեր կը խաղայ , և իր առաջին վայրկեանէն կսկսի զօրաւոր կերպով որովհետև շատ դիւրին է գէշ սովորութեանց տպաւորութեանէն առաջ՝ բարի սովորութիւններ տպաւորելը , և ընդհակառակը գէշ սովորութիւնները բողբոջելէ ետքը՝ այնչափ դժուարին է զանոնք ջնջելը , նոյն իսկ եթէ քիչ ժամանակուան ալ լինին , ուրեմն ջանալու են պզտի տղայ մեծցընողները այս կարեւոր առարկային վրայ եղած ճիշդ ծանօթութիւնները հասկնալու և միայն այս միջոցներու վրայ խորհելու են :

Վերջապէս պզտիկ սովորութիւններ չկան : Փլաթօն՝ տղմի հետ խաղացող տղու մը յանդիմանեց . «պզտիկ բանի մը համար զիս կը յանդիմանես , ըսաւ տղան .— սովորութիւնը վրայ բերաւ փլաթօն , պըղտիկ բան չէ » , նոյնպէս իմաստուն Մօնթէնը կըսէ «կը տեսնամ որ ամենէն մեծ մտլութիւնը , մեր մատաղ մանկութեանէն կսկսի , և մեր աղէկ կառավարութիւնը զմեզ ինամոռներէն կախում ունի : Այնպիսի մայրերը որ զբօսանք կը սեպեն տես

նել թէ տղան հաւի մը վիղը ոլորելով
կը խեղդէ, կամ շուն մը, կատու մը կը
զարնէ կը վիրաւորէ. և այնպիսի հայրերը
որ կը տեսնեն իրենց զաւակացը առ գիւ-
ղացիս կամ առ իրենց ծառաներն ու-
նեցած խստութիւնը և ամբարտաւանու-
թիւնը, և երբէք զանոնք չեն արգիլեր,
և այս ամբարտաւանութիւնը իբրեւ ի-
մաստութիւն և հանճարեղութիւն կը նը-
կատեն, այնպիսիները հաւահամայի չափ
քարասիրտ են: Ասոնք ատելութեան,
բռնութեան և անգթութեան ճշմարիտ
սերմերն և արմատներն են, որոնք յետոյ
իրենց մէջ կը ծլին, սովորութեամբ շուտով
կաճին: Եւստ վտանգաւոր է նոյնպէս ա-
նոնց գէշ յօժարութիւնները ջատագովել՝
ակար մանուկ ըլլալուն համար:

Տղայոց սորվեցնելու է ինքնին ատել
մտրութիւնները, և պէտք է անոնց բնա-
կան գէշութիւնը հասկըցնել, այնպէս որ
ոչ միայն չը գործեն զայն, այլ և մտքեր-
նէն անգամ չանոյնեն և այնպիսի մտածու-
թիւն մ' իրենց արհամարհելի լինի:

Սովորութիւնը, որ միեւնոյն բանը յա-

ճախակի կրկնելէն առաջ կուգայ, շու-
տով մարդկային կենաց անհրաժեշտ և
օգտակար դործ մը կը դառնայ: Մարմ-
նոյն վրայ ըրած ներգործութենէն աւել-
լի, բարոյական և մտաւորական կարողու-
թեանց վրայ կը ներգործէ:

Ռովորութիւնը ամենէն կարող օժան-
դակն է, որուն մարդ իր կատարելութեա-
նը համար կրնայ դիմել: Որչափ որ ալ
աղէկ լինի տղուն կազմուածքը և բնական
կարողութիւնները, վարժութեամբ և սո-
վորութեամբ է որ զանոնք կը կատարե-
լագործենք, անով է որ ամեն բարեմաս-
նութեամբ զարգարեալ մարդն անգամ
կը ջանայ զանոնք պահպանել և զարգա-
ցընել:

Սովորութիւնը ոչ միայն պահպանող
այլ և վերանորոգիչ է, կարողութեանց
յարաբերութիւնները փոխելով, իր վրայ
տիրած գէշ յօժարութիւններուն կը յաղ-
թէ, անիկայ կրնայ մարդը կատարելա-
պէս կերպարանափոխել: «Սովորութիւնն
է, կըսէ Մօնթէն, որ իր ուղած ձեւը կըր-
նայ տալ մեր կենացը, ասիկայ կիրկէի օ-

չարակն է որ կը կերպարանափոխէ մեր բնութիւնը՝ ինչպէս որ իրեն հաճելի թըւի » :

Տղայութեան սովորութիւնները շատ հսկողութեան և ուղղութեան կը կարօտին, եթէ անոր վրայ հոգ չը տանին՝ ինքնին և ըստ դիպուածի կը մեծնան : Թող տուր մանուկն ինքնին առանց պէտք եղած հսկողութեան, պիտի տեսնես որ սովորութիւններ կը ծնին իր մէջ՝ իր նախապատրաստութեան և իր շուրջը գըտնուողներուն ազդեցութեան տակ : Գրեթէ միշտ երկրագործին աչքէն և ձեռքէն հեռացած այն անմշակ դաշտերուն մէջ բուսած գէշ խոտերուն կը նմանին սովորութիւնները, և անոնց չափ ալ զօրաւոր կը լինին : Հսկեցէք ուրեմն իմաստուն և նախատես ծնողք, որովհետեւ աղային մէջ նորածին սովորութիւնները այն աղբիւրներուն կը նմանին որոց դարցնելը առջի բերան շատ դիւրին է, բայց շուտով կը մեծնան և անտանելի հեղեղ մը կը լինին : « Սովորութիւնը, կըսէ կարոն, զօրաւոր և անողոքելի տարիաւոր

կին մ'է, նա կը դրաւէ այս կարողութիւնը նենգութեամբ և խստութեամբ, վասնզի նա անդգալի կերպով կը հաստատէ իր իշխանութիւնը, պղտիկ՝ քաղցր և խոնարհ սկզբնաւորութեամբ մը : Այսպէս բոլոր ժամանակի օգնութեամբ անդամ մը հաստատուելէն յետոյ՝ կսկսի յայտնել կատաղի և բռնաւոր դէմք մը, որուն դէմ աչքի կաշողանար իր աչքերը վեր բարձրացընել : Նա կառնէ իր իշխանութիւնը ստացմամբ և գործածութեամբ : Ինչպէս որ գետերը թաւալելով կը մեծնան և վրտանգաւոր կը լինին երբ զիրենք իրենց աղբիւրին դարձընել ուզենք :

2. Բնական սովորութիւնք. — Երեւելայելի և հանրածանօթ սովորութեանց արդիւնքներէն մէկն է նուաղեցնել բնական զգայականութիւնը : մարդս կրնայ ընտելանալ տաքութեան այլ և այլ աստիճաններուն և մթնոլորտական այլ և այլ վիճակներու, որ առջի բերան շատ անհաճոյ և տաժանելի տպաւորութիւն մը կազդէ իր վրայ : Ստամոքսը կրնայ վարժիլ այն կերակուրներուն, որ առջի բերան չէր

Յրնար տանել, նոյն խակ թոյնը տակաւ
առ տակաւ իր ազգեցութիւնը կը կոր-
արնցնէ :

Երբ սովորութեան արտաքին ազդե-
ցութեանց մեր վրայ ըրած տպաւորու-
թիւնը նուազեցնենք, նա զմեզ կաղատէ
անոնցմէ . փրկարար և աղէկ սովորութիւն
մ'է զիմնալ կրել այն ներգործութիւնք,
որոց ազգեցութեանը տակ կեանքը պի-
տի կստարեղագործի :

Մտապէս կերակրող կլիմայի՝ հանդերձ-
ներու՝ աշխատութեան կամ հանգստեան
արթնութեան կամ քյոն և այլն նկատմամբ
շատ աղէկ է որ մարդս սովորութեան
դերի չընէ զինքը, որ ամէն վայրկեան,
մեր գէմը անյաղթելի խոչնդոտներ կը
յարուցանէ պզտիկ բաներու մէջ անգամ :

Եւ իրօք ալ գրեթէ երբէք ապահով չէ
մարդուս երկրային բաղդը, ամենէն խա-
ղաղ և երջանիկ կարծուած մարդն ան-
գամ կրնայ բոլորովին առաջինէն տարբեր
գիճակ մ'ունենալ, կլիմային կերակուր-
ներու և կենցաղավարութեան փոփո-
խելովը, ուրեմն ինչո՞ւ պէտք է մարդս

սովորութեանց գերի լինի, որ թերեւս օր
մը զայն փոխել հարկ լինի : Տեսէք թէ
որչա՞նի դիւրին է ձախորդութենէ և թըշ-
ուառութենէ ազատիլ այն մարդոց, որք
մանկութենէ վարժուած են ամէն բանի
համբերել և դիմանալ, մինչդեռ այնպի-
սի մարդիկ որ մանկութենէ բաղդի հեշ-
տութեան և մոլութեան մէջ անցուցած
են իրենց կեանքը, ամէն բան իրենց ար-
դելք կը լինի, նեղութիւն վիշտ և անյա-
շողութիւն կը պատճառէ :

Մարդ մը զօրաւոր ընելու համար՝ կե-
րակրոյ մասին կանուխէն շատ խիստ կա-
նոններու վարժելու չէ : Թող իր կեանքը
չարունակ զանազանի, թող ընտանեկան
անկարգութեան, յանկարծական բա-
ներու վարժ լինի, թող զիտնայ տանիլ
այս ամենուն, վասնզի բնութիւնը թէեւ
առջի բերան կը նեղուի և կը դիմադրէ
այց անզգալի կերպով կը վարժի : Ուս-
տի աղայ մը շատ կանուխ ամէն կերպ կե-
րակրոյ, ժամանակէ դուրս ուտելու՝ տա-
քի պաղի դիմանալու և այլն, միով բանիւ,
որպէս զի և ոչ մէկ սովորութեան մը գե-

րի չը լինի, պէտք է ամէն բանի ալ վարժ լինի :

Գժբաղդարար այս բնական դաստիարակութիւնը բաւական հետեւող չունի, և շատ անգամ փափկութիւնը բարոյապէս և բնապէս աղէկ կազմութիւն ունեցող աղաքները կը փճացնէ. որոց զօրաւոր դաստիարակութիւն մը աղէկ ապագայ կրնար պատրաստել : Մեծ բժիշկ մը խորհուրդ կուտայ դէպ ի բնութեան ճամբան դառնալ, և չը մոռնալ որ հայրենեաց օգտակար և առողջ մարդիկ պատրաստելու միակ միջոցն է զանոնք կանխաւ ընտանեցնել այն ազդեցութեանց յորում օր մը պիտի ապրին. և զգուշացնել տարածամ հասունութենէ. մեծ զգուշութիւն ընելու է մարմինը տկարացնելով միտքը զօրացնելէ, միով բանիւ յարգել բնութեան և մանկութեան երկար ժամանակի անժանօթ օրէնքները :

Մակայն այս ամէն սխալմանց առաջքն առնելու համար անմիջապէս կաթէն կտրելէն զինի պէտք չէ որ երեխայները այս տեսակ կեանքի ենթարկենք : Ընդ-

հակառակը կամաց կամաց և զգուշութեամբ պէտք է վարժեցնել. բայց աղէկ է կանուխէն և շարունակ հետեւել այն կարեւոր նպատակին առաջնորդող ուղղութեան մը, որուն մարդ կրնայ միայն մէկ տարիքի մը մէջ յուսալ հասնիլ, զոր անկարելի է ընդհանուր և բացարձակ կերպով որոշել այդ ժամանակը :

3. Սովորութեան ազդեցութիւնը զգայարանաց եւ բարոյական ու մտաւորական կարողութեանց վրայ. — Եթէ կան զգացողութիւնք որ սովորութեամբ կը տկարանան, անոնք են որ արտաքին ազդեցութեանց հետ զմեզ հաղորդակցութեան մէջ կը գնեն, և միայն սահմանեալ են զգացումները հոգւոյն՝ և զաղափարները մտաց տանելու : Ընդհակառակը, բուն զգայարանքները՝ որոնցմով արտաքին աշխարհին հետ կը հաղորդակցինք, սովորութեամբ նոր կարողութիւն մը կստանան, և ասիկայ անոնց կատարելագործելու մէկ պատճառն է, բայց նա՛ այսինքն սովորութիւնը, այնպիսի մեծ դեր մը կը խաղայ դաստիարակութեան մէջ, որ գրեթէ այս եր-

բորդ մասին բոլոր գլուխները պէտք է համարել մինչեւ որոշեալ կէտ մը՝ իրրեւանոր լրացուցիչ. այս պատճառաւ առաջանոր վրայ խօսեցանք:

Սովորութիւնը, ինչպէս որ բնական դաստիարակութեան մէջ մեծ տեղ մը կը բռնէ, նայնպէս է նաեւ բարոյական և մտաւորական դաստիարակութեան մէջ:

ՊԼՈՒԽ Բ.

ՓՈՐԻՒ ՄԱՆՆԱՆՑ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒ-
ԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ԿՍԹԷ ԿՏՐԵԼԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԵՍԹԸ ՏԱՐԻՆ

1. Կենաց այս շրջանին ընդհանուր նկարագիրը. — Տղուն՝ կեանքը այս շրջանին մէջ արագ արագ կը զարգանայ, և իր մարմինը տակաւին աւելի զգայականութիւն, և իր արեան շրջանը աւելի արագութիւն ունի, որպէս զի անով կարենայ մարմնոյն վաղափոյթ աճմանը դիմադրել, մարտդական գործարանները այս միջոցին շատ մեծ գործունէութեան մը պէտք ունին:

զգայականութիւնը ալ մտաց մէջ աւելի որոշ և տեւական տպաւորութիւն մը կը թողուն: Որովհետեւ տղային համար ամէն բան նոր է, ամէն բան իւր հետաքրքրութիւնը կը շարժէ և ամեն բան զինքը կը հրապուրէ, ուրեմն տղան կենաց բոլոր գրգռիչ ազդեցութեանց ենթակայ է:

Կամքը կը յայտնուի և կը ձգտի զօրութեամբ մ'ու անձանօթ ուղղութեամբ մը մինչեւ իր փափարանաց յաղումը:

Քիչ ատենէն կը սովորի խօսքով իր միաքը յայտնել, կախի դատել խորհրդածել, և կը լինի հարցաքննող մը: Բարոյական և մտաւորական կարողութիւնք փոխադարձաբար կը զարգանան: Ամէն օր կը տեսնուի որ մարդուս ամենէն ազնիւ կարողութիւնները անոր վրայ կաճին կը զարգանան և կը հաստատուին: Ամէն բան մտաւորական զօրաւոր մշակութիւն մը կը պահանջէ զոր պէտք էր իր ընտանիքէն ստացած լինէր: Այս նախնական դաստիարակութիւնը անհաշուելի կարեւորութիւն մը ունի, պէտք է զգուշութիւն ընել որ

տղան տգէտ և կոչտ ծառայից ձեռք չը
մնայ, ասիկայ մեծ բան մը չէ այնպիսի
գործոց մը համար, որ ամենէն խանդա-
կաթ և գորովալիը մօր մը հանապաղօր-
եայ հսկողութեանը կը կարօտի :

2. Պայման կերակրոց. — Տղայոց մահ պատ-
ճառող հիւանդութեանց մեծագոյն մա-
սը կանոնապահութեանց սխալանքէն ա-
ռաջ կուգայ. ճնողաց տկարութիւնը կամ
տգիտութիւնն ալ ասոր զլխաւոր պատ-
ճառներէն մէկն է :

Տղան զօրացներու փափաքով է որ հիւ-
գիչ կերակուրներ մեծ քանակութեամբ
և խիստ քիչ միջոցի մէջ կուտան, որ մեծ
սխալանք մ'է : Տղայոց սննդառութիւնը
պէտք է պարզ շերմացուցիչ և չափաւոր
լինի :

Եթէ տղայ մը շուտ կուտէ, գրեթէ
ճշմարիտ է որ նա շատ կերակուրի պէտք
ունի :

Եթէ տղան փոխանակ իր տարիքին հա-
մեմատ խաղալու պարապ մնայ, այն ատեն
բան մ'ըրած լինելու համար յաճախ ու-
տեղ պիտի ուղէ :

Տղայոց լացը շաքարեղէններով կտրե-
լու սովորութիւնը որչափ որ բնականին
այնչափ ալ բարոյականին վնասակար է :

Մենք նորածին տղային ուտելուն հա-
մար չենք կրնար ճիշդ ու որոշ չափ և
ժամանակ նշանակել. վասնզի ստամոքսը
ինչպէս և միւս բոլոր գործարանները՝ քնոյ
ատեն նոր զօրութիւն մը կառնեն. եթէ
այս զօրութիւնը աղան չստանայ, և շուտ
շուտ ալ ուտէ իր կամացը համեմատ,
անպատճառ անմարսութիւն առաջ կու-
գայ :

Սղէկ է որ օրը չորս անգամ ուտէ : Սա-
կայն այն տղաք՝ որ շատ ախորժակ ունին
և քաջառողջ են, աւելի յաճախ կրնան
ուտել, բայց միայն հաց ուտելու են և
ոչ անուշեղէն :

Կերակրոյ ժամերը կանոնաւոր լինելը
խիստ աղէկ է, ոչ միայն տղայոց առող-
ջութիւնը ապահովելու համար, այլ և
մարց հանգստութեան համար ալ, վասն
զի եթէ անկանոն լինի, ամէն վայրկեան
տղաքը մայրերնին պիտի նեղեն հացի հա-
մար :

ընդհանրապէս կը կարծուի թէ զօրացուցիչ և դրդուիչ կերակուրները շուտով կը զօրացնեն տղաքը, ասիկայ մեծ սխալ մ'է, և ամէնօրեայ փորձերը կը ցուցնեն որ անյարմար է զանոնք շուտով կենդանական կերակուրներու վարժեցընել:

Հաւել կամ որթի միսը, թարմ հաւկիւթը, դիւրամարս բուսական կերակուրները, ինչպէս են մատաղ և աղէկ երած շոմինը (սպանաք), եղերդը (հինտիպա), ծնեբեկը (գուշ գոնմաղ), կանկաւը (էնկինաւ), կաթնապուրը, հացը և քանի մը տեսակ աղէկ հասուն պտուղներ, տղայոց համար ամէնէն աղէկ կերակուրն է:

Տղայ մը երեք տարին անցնելէն յետոյ կրնայ միս ուտել այն ալ չափաւոր:

Պէտք է անոնց ոչ չաքարեղէն տալ, ոչ տուրմ (չօքոլաթ, մանաւանդ կինամոնովը), ոչ շատ համեմեալ խորտիկներ, ոչ համեմուկներ (սալցա), ոչ խմորեղէններ, ոչ թթուած պանիր: Այս բաները տղուն վրայ տիրած զգայականութեան չափակցութիւնները կաճեցնեն, նոյնպէս և

իր արդէն ճեպող արեան շրջանը: Կան տղաքներ՝ որ այդ սովորութեամբ դրդուական հիւանդութեան և շուտով նիհարնալու ենթակայ կը լինին: Վերը յիշուած դէպքերը կ'աներեւութանան՝ երբ տղուն տարիքին յարմար եղած համեղ և լաւագոյն կերակուրները տրուի:

Կերակուրի ատեն խմելու սովորութիւնը անհրաժեշտ պիտոյք մ'է, և ծնողք պէտք է հսկեն որ տղաք ասոր հակառակ սովորութիւն մը չունենան, զի մարսողութիւնը խանգարելով շատ վնասներ կրնայ առաջ գալ: Միայն ջուր տալու են, աւելի ցանկալի է որ տղաք քանի որ քաղաքական և ընկերական վիճակի մէջ չեն մտեր՝ գինի չը խմեն, աւելի առողջ և նուազ կրից ենթակայ կը լինին:

Այս սովորութիւնը որչափ որ տղուն կազմութեանը վրայ մեծ ազդեցութիւն կընէ, նոյնչափ ալ կազդէ իր բնութեան վրայ, և միայն բժշկաց խորհրդով այս ճամբէն չեղելու է: Գինին արեան տաքութիւն մը կը հողորդէ և արագ զօրութիւն մը՝ որ բնութեան վրայ ազդելով

զայն յարբեցող ու մոլի կրնէ, կիրքերը կը
 դրդուէ և անընկճելի զօրութիւն մը կու-
 տայ, ասիկայ ամէն մոլութեանց սկիզբն է,
 թէ մանաւանդ կսպառէ տղային քնացած
 սեռական կարողութիւնը, և զայն շուտով
 կարթնցնէ, որ որչափ ուշ արթննայ այնչափ
 աղէկ է: Նոյնպէս սուրճը, թէյը և բոլոր
 դրդուիչ ըմպելիները վերջին աստիճան
 ֆլաստակար են տղայոց:

Մանկութեան լաւ սովորութիւններէն
 մէկն ալ (որ շատ անգամ բարձի թողի կը
 լինի փոխանակ խնամօք պահուելու) կա-
 թի գործածութիւնն է: Կաթը գրեթէ
 կերակրոց ամենէն առողջարարն և օգ-
 տակարն է մանկան համար. կաթը հի-
 ւանդութեանց համար ամենէն պատուա-
 կան դեղն է, ուրեմն մարդս պէտք է
 զինքը այնպիսի վիճակի մը մէջ դնել որ
 կրնայ անկէ միշտ օգուտ քաղել: Բայց
 անանկներ ալ կը գտնուին՝ որ կաթը չեն
 կրնար մարսել, անոնց համար ալ կաթը
 ֆլաստակար արդիւնք մը յառաջ կը բերէ.
 Ինչպէն կրնայ կաթը մարդուս համար տե-
 սակ մը թոյն ըլլալ, որ տղայոց առողջու-

թեան միակ ազբիւրն և առաջին կերա-
 կուրն է, ասիկայ կաթի գործածութեան
 սովորութիւնը բոլորովին դադարեցնելէն
 առաջ կուգայ: Շատ անգամ ասկէ կը հե-
 տելի որ հիւանդութեանց մէջ կամ ա-
 պաքինութեան տեսն՝ այս պատուական
 դեղը չեն գործածեր, և այն հիւանդնե-
 րը որ կաթով պիտի առողջանային, զայն
 չը կրնալ գործածելնուն համար կը նեղ-
 ուին և կը տկարանան:

Սօսերօթ խորհուրդ կուտայ ամեն ա-
 ռաւօտ տղայոց բերանը լուալ պաղ ջրով
 ինչպէս ամէն կերակուրէ ետք, այս սով-
 րութիւնը ակռաները կը պաշտպանէ: Ա-
 ղէկ է, կը յաւելու նա, առաւօտները լուաց-
 ուելէն ետք գաւաթ մը ջուր խմցնել, ասի-
 կայ տղայոց ստամոքսը զօրացնելու համար
 ընտիր դեղ մ' և միանգամայն լուծիչ է,
 տղուն մաղսսը կը քակէ՝ զոր տղաք շատ
 ունին: Գալով տղայոց կերակուրին, մեր
 նախնիք որ տղաք իրենց սեզանակից չէին
 ընել, մեզմէ աւելի խելացի էին, վասնզի
 ինչ որ չէին կրնար անոնց տալ՝ անոնց աչքին
 առջեւ չէին գործածեր: Եւ ստուգիւ

խեղացու թիւն է անոնց վաւիարքը չը դըրդ-
ուել այնպիսի բաներու համար՝ որ առանց
վտանգի չեն կրնար կատարել:

Մեղադրելի են այն ծնողք որ տղայոց
ոգելից ըմպելիներ և օղի կուտան և կը
ջանան անոնց դժկամակութեան յաղ-
թել: Շատ մեռած տղաներ կը յիշուին,
որք իրենց մօրը գրկին մէջ յանկարծա-
մահ եղած են, այն թունաւորիչ ըմպե-
լին գործածելէ ետք:

Տղայոց կերակուրները միօրինակ լինե-
լըն աղէկ չէ, վամնդի եթէ ամէն օր մի և
նոյն կերակուրը միեւնոյն կերպով պատ-
րաստելով տան, ստամոքսը շուտով կը
տկարանայ և չի կրնար մարսել: Տղան
տարիքին համեմատ կերակրոց մէջ փո-
փոխութիւն դնելու է, այսինքն կերա-
կուրին տեսակին և պատրաստելու կեր-
պին մէջ. վամնդի գրգռիչ փոփոխու-
թիւնները օգտակար են ստամոքսը գոր-
ծունէութեան մէջ պահելու համար: Այս
զանազանութիւնը որ տղուն պիտոյից հետ
կապակցութիւն ունի, ճաշակին նկատմամբ
է, այս փոփոխութիւնը մէկ ճաշէն միւսին

մէջ պիտի լինի, և ոչ թէ մէկ սեղանին
վրայ եղած այլ և այլ կերակրոց մէջ, այս
վերջի տեսակ գործածութիւնը մարդու
քոլոր կենաց շրջանին անյարմար է:

Սովորութեան նպատակին նայելով քա-
նի որ տղուն տարիքը և առողջութիւնը
կը ներէ, աղէկ է անոր ստամոքսը ա-
մէն տեսակ կերակրոց այլ և այլ ատեն
վարժեցնել: Ինչո՞ւ համար միայն փափուկ
կերակուրներ տալու է և միայն քանի մը
տեսակ կերակրոց վարժեցնելու է, այն
ալ որոշեալ ժամերու մէջ, քանի որ ան-
յուսալի դէպքեր կրնան ստիպել մարդ-
քոլորովին ուրիշ կերպ ընել. ուրեմն թող
տղան կանուխէն վարժուած լինի ամէն
քան ուտելու, և ոչ թէ զինքը գերի ընէ
որոշեալ ժամերու մէջ այս ինչ կամ այն
ինչ կերակուրն ուտել: Պէտք է գիտնալ
որ այս գիտողութիւնը միայն կատարելա-
պէս առողջ տղայոց համար է:

Երբեմն տղայք բնական հակակրութիւն
մը կ'ունենան այս կամ այն կերակրոց.
Եթէ շատ մը փորձերէ ետք դեռ այդ
հակակրութիւնը մնայ, և եթէ անյար-

մար երեւի այս բանին համար ստիպելը , աւելի աղէկ է որ ատոր վրայ չը պնդեն , վասնզի տարիքը՝ բանականութիւնը և իր գործարաններուն զարգացմամբն եղած փոփոխութիւնք իր ճաշակին վրայ կ'ազդեն և այն ատեն կրնան այդ հակակութիւնը դարմանել : Տղայք իրենց ակուաները աղէկ գործածել չը դիտեն , պէտք է զիրենք արդելու կարծի բաներ կոտորելէ , ինչպէս ընկող՝ կաղին և այլն . նոյնպէս պէտք է ասպարել մանկանց որ իրենց մարմնոյն մէջ մտած բաները ինքնին չը մաքրեն և չը հանեն թէ դանակի և թէ մկրտի ծայրով , թէ ասեղով և թէ ուրիշ բանով :

Յ. Խնամք մաքրութեան , յուսոյումն եւ պաղ ջրով քթաղնի : — Ատոնք ևս նախընթացներուն չափ կարեւոր են տղային կենաց այս շրջանին մէջ , մենք այս մասին կը յանձնարարենք միայն պաղ ջրով հանապազօրեայ լուացման գործածութիւնը , բայց տղային գործարանաց զարգացումը աւելի աւաջացած և հակազդեցութեան զօրութիւնը աւելի շատցած

լինելով կրնան աւելի օգոյն ցած ջերմաստիճանի ատեն ալ՝ պաղ ջրով լողանք ընել՝ որ մորթը շատ զօրաւոր կրնէ , և լաւագոյն միջոց մ'է տղային առողջութիւնը պահելու և զօրացնելու համար :

Զգեստք. — Զգեստներուն մաքրութիւնը որչափ որ պէտք է առողջապահիկ կանոնաց նկատմամբ՝ նոյնչափ ալ ընկերական պատշաճութեան . տղային ճերմակեղէնները յաճախ պէտք է փոխել , նոյնպէս և անկողնոյ սաւանները :

Տղային զգեստները պէտք է լինին ճապուկ , թեթեւ ու յարմար , որպէսզի իր զարգացմանը արդելք չը լինին : Խիստ ջերմապահ զգեստները՝ մանաւանդ անոնք որ մորթային արտաշնչութիւնը կ'արգելուն , վնասակար են , վասնզի մորթը կը տրկարացնեն , տղան փափկակեաց և մլուկոտ կրնեն . ուստի այն տղաք որ այս կերպով մեծցած են , փոխանակ զօրանալու կը տկարանան , գիւրաւ հարբուխ կը լինին և պզտիկ բանով մը կը հիւանդանան : Իսկ այն տղայք որ յարմար կերպով մարմնամաքրութիւն՝ կրնեն առողջ

կը լինին, ֆանէլայի և տաք պահող դղեւտաներու պէտք չունին, իրենց գործունէութիւնը բնական տաքութիւն մը կուտայ, որ բաւական և շատ նախամեծար է բոլոր արուեստական տաքութենէ ։

Միայն քանի մը բացառիկ դէպքերու մէջ կրնայ կակուղ ֆանէլա գործածուիլ մութին վրայէն, այնպէս միայն փափկակեաց տղայոց համար, որոց վրայ բնական տաքութիւնը դժուարաւ կը պահուի, և խոհեմութիւն ըրած կը լինին եթէ բժշկին պատուէրովը միայն այս քանը ընեն . ամառը ֆանէլա գործածելը անօգուտ է և թերեւս կրնայ վնասակար լինիլ ։

Որչափ որ տղայոց շատ հագեցնելէ ըզգուշանալու է, նոյնպէս ալ պէտք է շատ խնամք տանիլ անոր հակառակ չափազանցութենէն չը վնասուելու համար . պէտք է միշտ յիշել որ տղայ մը դեռ մատաղ երեխայ մ'է՝ ցուրտի շատ չի կրնար դիմանալ ։ Տեսնուած են տղայք որ ցրաէն իրենց վարի անդամներէն անդամալոյծ եղած են . իրաւ է որ ցուրտը միշտ այդպիսի սոսկալի և յանկարծական դէպքեր

առաջ չի բերեր, բայց շատ անգամ կը նպաստէ տղայոց խոյլ (սըրաճա) և թորախառ (վէրէմ) ունենալուն ։

Տղայք պէտք չէ տաք և սեղմող փողպատներ գործածեն, որոնք արիւնը դէպի գլուխ հոսել կուտան և անոր դէպի սիրտը վերադարձը կ'արգելուն, ասկէ կրնայ խիստ դէշ անտեղութիւն առաջ գալ . գուլպաները պէտք է սովորաբար բրդէ կամ բամբակէ լինին, բրդէ գուլպան միայն շատ ցուրտ եղած ատենը հագցնելու է, կապերուն տեղը այնչափ սեղմելու չէ՝ որ արեան շրջաբերութեանը արգելք լինի . պէտք է խնամք տանիլ որ տղայոց կոշիկները նեղ չը լինին, երեսի կաշին ալ կակուղ լինելու է ։

Միով բանիւ զգեստները տղայոց պիտոյից յարմարցնելու է . պէտք է կանխաւ հսկել և կանխաւ զգուշանալ ցուրտի բոլոր վնասակար ազդեցութեանց մասին, բայց առանց ծանր հանդերձներ հագցնել տալու, որոնք զինքը կը նեղեն, կը յոգնեցնեն և մարմնամարդութիւնը իրեն տհաճելի կընեն . վերջապէս ձմեռ

ատեն իրենց կուրծքին վերի մասը բոլորովին ծածկուած պէտք է լինի :

Տղայոց գլխարկը. — Շատ աղէկ կը լինի որ տղայք կանխաւ վարժին բաց գլխով և կարճ մազով մնալ քանի որ առողջ են, հաստ ու տաք գլխարկները՝ արիւնը ուղեղին մէջ կը բերեն և գլուխը ոջլտտելու պատճառ կը լինին : Տղայոց գլուխը շատ քիչ դէպքի մէջ ծածկելու է, օրինակի համար միայն խիստ ցուրտ եղած ատեն՝ անձրեւի կամ առատ ձիւնի կամ խիստ տաք արեւ եղած ատեն :

4. Տղային շնչէլիք օդը, օդին անբարեխառնութիւնը, մարմնամարգութիւնը. — Տղան եթէ աղէկ օդի մէջ ալ լինի՝ քանի որ մինակ է և ընկեր չունի չի կրնար առողջ լինել, վասնզի պէտք եղածին պէս չի կրնար շարժիլ և իր դնդերները զօրացնել. այլ պէտք է իրեն հասակակից տղայոց հետ խաղալ՝ որ ամենէն շատ կարեւորութիւն ունեցողն է մանկութեան որ և իցէ շրջանի մէջ :

Ուրեմն կարժէ որ նորէն այս առարկային վրայ խօսինք, վասնզի ընդհանրապէս տղայք գիւղաքաղաքներու և

բաւական ընդարձակ օդի մէջ չեն ազրիր :

Քիչ ցուրտ և քիչ բարեխառն օդ եղած ատենն ալ կրնան տղաք դուրս ելլել. ասկէ մնաս մ' առաջ չի գար, բաւական է որ աղէկ հագուին՝ խաղան և անդադար շարժմանց մէջ լինին : Սոս պարզ և բնական մարմնամարդութեան տեղը ոչ զօրացուցիչ և ոչ ամոքիչ դեղ մը կրնայ բռնել. եթէ տղաք քաջառողջ վիճակի մէջ լինին՝ այնչափ զգուշութեանց չեն կարօտիր, միայն թէ՛ եթէ շատ ցուրտ լինի և տան տախտակամածները լուացուելէն խոնաւցած լինին՝ պէտք է զգուշութիւն ընել, մանաւանդ եթէ պառկած կամ անշարժ կեցած լինին տղայք :

Բան մը տղայոց առողջութեանը այնչափ չի կրնար վտանգաւոր լինել, որչափ որ տղան անփոփոխ օդոյ մէջ մնացած լինի, վասնզի այն ատեն փոքրիկ պատճառ մ'ալ կրնայ զինքը հիւանդացնել, տղայք օդոյ զանազան բարեխառնութեանց և տարբեր վիճակներու վարժեցընելը, այնչափ կարեւոր և օգտակար

է որչափ զանոնք տարբեր կերակուրնե-
րու և մարմնամարզութեանց : Ծնողք
մոռնալու չ'են երբէք՝ որ բան մը չի կըր-
նար բազդատուիլ այն պայմաններուն հետ
որ կը ծառայեն տղային գործարանները
այնպիսի վիճակի մը մէջ գնել, որ լինի
ճապուկ և ամեն բանի յարմար, սոյն սո-
վորութիւնը՝ որով տղան կրնայ առանց
նեղութեան դիմադրել արտաքին այն
աղդեցութեանց՝ որոնց մէջ մարդս պի-
տի ապրի, առողջութեան ամենէն զօ-
րաւոր և հաստատուն հիմն է : Սոյն ա-
ռարկային վրայ և ոչ մէկը կրնայ Մօն-
թենիլի չափ լաւագոյն կերպով խօսել,
«խստացուր և զօրացուր տղուդ մարմինը՝
քրտնքի, հովի, արեւու և այլևայլ ար-
կածներու գէմ, վերցուր իր վրայէն հագ-
նելու, պառկելու, ուտելու և խմելու
հեշտութիւնները, զինքը ամեն բանի
վարժեցուր, որպէս զի վառիկասուն և
թուլամորթ չի լինի, այլ կայտառ և զօ-
րաւոր» :

Սոյն բանը՝ որ տղայոց թողլով՝ կրնայ
առանց վտանգի լինել, թող սալու է որ

ընեն, պէտք է ծնողք մէկդի թողուն այն-
չափազանց վախն ու վայրկենական խիստ
հսկողութիւնը. շատ վայելուչ է վստա-
հութիւն մ'ունենալ տղայոց ներքին թե-
լագրութեան վրայ՝ որ զիրենք այս կամ
այն բանը փորձելու կառաջնորդէ, ոչ ոք
չի պիտի համարձակէր անոնց խորհուրդ-
տալ և թողուլ որ այդ բաները փորձեն
և այս մասին անոնց օգտաւէտ խրատներ
տալ, և կը պարտաւորին երբեմն քիչ մը
մը խստիւ պատուիրել :

Փոքր տղայք պէտք են հետզհետէ կըր-
թել իրենց տարիքին զօրութեանը և ի-
րենց իմացական կարողութեանը նայե-
լով, պէտք է զանոնք թողուլ ցատկըռ-
տելու, վազվզելու, ճօճալու, պարելու,
լարով և շրջանակով խաղալու, բան մը
վերցնելու կամ առդին անդին քաշելու,
ծառերու ճիւղեր կտրելու կամ ծռելու,
նոյնպէս վարժեցնելու է մուրճ, կտրոց,
խարտոց, սրղոց, թի, բահ գործածելու,
գնտակ, դունդ, փետրագունա խազա-
լու, նետ և բալիստր (չէմպէրի եայ)
քաշելու, զաւիւտյր ելլել իջնալու, երբ

տղայք վեց կամ ութ տարուան կը մօտե-
նան՝ կրնան ձի հեծնալու՝ ոտքով կամ
կողիկով սառ սահելու և լողալու վար-
ժեցնել. աղջիկները այս կրթութիւննե-
րէն իրենց յարմար եղածը միայն կրնան
ընել : Տանը մէջ, իրենց մայրերը միայն
կար կարել կամ ասեղնագործել տալով
դո՛հ լինելու չեն, այլ և զանոնք տնական
բաներու ալ զբաղեցնելու են, որպէսզի
աղէկ տնարարութեան ալ վարժին :

Յ. Քուն — Տղան ճիշդ երկու տարեկան
եղած ատենը ցորեկուան մէջ քնանալու
սովորութիւնը կը կորսնցունէ, ուստի
պէտք է որ տղան այն ժամերուն տեղը
զբօսանք ընէ, իսկ եթէ փոխանակ խա-
ղալու՝ թողուն որ դարձեալ քնանայ,
կրնայ ասկէ շատ անտեղութիւն յառաջ
դալ : Պէտք է գիտնալ որ դայեակները
միշտ կուղեն տղուն քնանալու սովորու-
թիւնը երկարացնել, որպէսզի այս առթիւ
իրենք կարենան երկար ատեն ազատ մնալ :

Երբ տղան ցորեկ ատեն այլևս չի քնա-
նար, պէտք է այն ատեն հոգ տանիլ ե-
րեկոյին կանուխ քնացնելու, նախ ժամը

մէկին՝ յետոյ երկուքին, եօթը տարեկան
եղած ատենը աւելի ուշ, սակայն պէտք
է հոգ տանիլ որ առաւօտուն ալ քիչ մը
կանուխ արթննայ :

Երեկոցեան գէմ, մարմինը հոգնած կը
լինի օրուան մէջ ըրած շարժումներէն և
խաղերէն : Ուստի պառկելէն քիչ մ'ա-
ռաջ պէտք է գրգռիչ բաներէ հեռացը-
նել, որպէսզի անկողին մտած ատեն շատ
արթուն չը կենայ, այլ հանգիստ քնա-
նայ :

Աղէկ չէ քանի մը տղաներ մէկ անկող-
նոյ մէջ պառկեցնել, պէտք է միշտ ա-
ռանձին առանձին պառկին :

Թող զգուշութիւն ընեն նաև տղաք-
ները մեծ մարդոց հետ պառկեցնելէ,
վասնզի տղուն տկարանալովը մեծը կը
զօրանայ :

Պէտք է հոգ տանիլ որ տղան արթըն-
ցածին պէս անկողնէն ելլայ : Որ և իցէ
հասակի մէջ անկողնոյ մէջ արթուն մնա-
լը՝ մարմինը կը տկարացնէ, մայր մը շատ
յանձաւոր կը լինի՝ եթէ այս բանին թոյլ-
ատութիւն ընէ այլ և այլ առիթներով :

Յ. Երկրորդ ատամնաբուսութիւնը: — Երկրորդ ատամնաբուսութիւնը կրկնակի նշուածիւն կը պատճառէ, նախ առաջի քսան ատամնաց կամ կաթի ակռաներուն տեղը լեցնելը նոյնատեսակ ատամներով, որք շարունակ պիտի մնան, երկրորդ նախապէս մնայուն տասներկու ատամնաց բուսումը, որ մեծ աղացողներն են:

Եօթներորդ տարուան մէջ կսկսին ժամանակաւոր, այսինքն կաթի ակռաները թափիլ իրենց բուսած կարգովը, անոնց տեղը կուգան աւելի զօրաւոր և աւելի մեծերը, բաց ի կաթի պղտիկ աղացողներէն: փոխուածները միշտ աւելի մեծ կը լինին, այս փոփոխումը չորսէն մինչև հինգ տարուան միջոցին կը կատարուի և տասներկու տարեկան եղած ատենը բոլորովին կը վերջանայ:

Հինգ կամ վեց տարուան մօտերը իւրաքանչիւր ծնօտի վրայ՝ երկերկու նոր աղացողներ կը բուսնին, որ նոյն քսան հատին վրայ աւելնալով կը կազմեն առաջին ատամնաբուսութիւնը, որով տղան 24 հատ ակռայ կունենայ, ասոնք բոլոր կենացը մէջ պիտի մնան:

Տասներկու քէն տասնըջորս տարին՝ նոր աղացողներ ևս կը բուսնին առաջիններուն քով, տղան այն ատեն 28 ակռայ կունենայ, կը մնայ միայն իմաստութեան ակռաներուն բուսումը, որ տեղի կունենայ 20էն մինչև 30 տարեկան եղած ատենը:

Այս նոր ատամնաց բուսումը շատ քիչ պատահարներ կունենայ և սովորաբար ասոնց կազմութիւնը առաջիններուն չափ տղային սաստիկ ցաւ չեն պատճառեր, սակայն քանի մը հաղուադէպ պարագաներու մէջ այս ժամանակուան բուսած ակռաներուն տեղերը շատ գէշ ընդհանուր ցաւ առաջ կը բերեն, և այն ատեն պէտք կը լինի ըտտերը պատուել:

Երկրորդ ատամնաբուսութիւնը առաջինին պէս ոչ շարունակ է և ոչ ալ ընդհատ, այլ միայն ատամնաց շարժելովը կը կատարի, այնպէս որ տղան ասով երբէք չի նեղուիր:

Այս երկրորդ անդամուան ատամնաբուսութեան ցաւերէն մարմինը աղատ պահելու համար պէտք է առաջուան պէս անոյշ կերակուր՝ կակղեցուցիչ և թուլացուցիչ ըմպելիներ գործածել:

Սովորաբար կաթի ակուաները շուտ կաւրուին երբ երկրորդական ակուաներուն բուսնելու ցաւը զգալի լինին • Ուստի պէտք է որ երբ ցաւել սկսի և տղան չը կրնայ բան մը ծամել՝ այն ատեն ակուան հանելու է, այսպէսով այն ուռեցէն կազատի՝ որ շատ անգամ երկրորդական ակուաներուն աւրուելուն եւս պատճառ կը լինին, ասով ակուաներուն ծուրուն առաջքն եւս առած կը լինին, որ այնչափ տհաճելի է և անոնց ուղղելը այնչափ դժուար :

6. Մանկութեան ատենը զգայարանաց կրքութիւնը • — Կրթութեան և սովորութեան մէջ պէտք է փնտռել զգայարանաց գործարաններուն կատարելութիւնը • Այս երկու ազդեցութեանց տակ կատարելութիւնը աւելի պարզ և աւելի դիւրին կը լինի և ամէն անգամ զգացումները չափաւորուած ու գործարանները զգայութեանց հետ աղէկ յարաբերութեան մէջ կը լինին, այսպէս է որ՝ նաւալարք աստիճանաբար իրերը հեռուէն ճանչնալու կարողութիւնը կստանան, ինչպէս որ

Հնդիկներն ալ խիստ շատ հեռուէն կորոշեն իրենց թշնամոյն քայլերը, նոյնպէս գինեճաշակները (գինիին համը ճանչցողները) զարմանալի յաջողակութեամբ ոչ միայն անուշահոտ գինիներու տեսակն ու յատկութիւնը կրնան որոշել, այլ և անոնց տարիքն և սր երկրին բերքն լինելու • Եթէ յարմար և կրկնեալ կրթութիւն մը կարող կը լինի զգայարանաց այս աստիճան կատարելութիւն մը տալ, եղծումը կամ անխոհեմ կիրառութիւնն ևս կըրնայ տղային այնչափ փափուկ գործարանաց վրայ խիստ գէշ արդիւնք մ'առաջ բերել : Եւ իրօք ալ, չափազանց զգացողութիւնք կը նուազեցնեն գործարանաց զգայնութիւնը և կրնան զայն բոլորովին ջնջել եղծանել : Այսպէս է որ տեսութիւնը կը տկարանայ կամ կը կորսուի, եթէ աչքը շարունակ փոքր կամ փայլուն բաներու վրայ տնկած նայի • Թնդանօթածիք (թօփճի) զօրաց ականջները խստացած կը լինին թնդանօթին կրկնած ձայնէն, և գործաւորաց շոշափելիքը անընդունակ կը լինին փափուկ բաները որոշելու :

Որովհետև լաւ կամ վատ գործածու-
թեան համաձայն է որ մարդուս գործա-
րանները կը կատարելագործին կամ կը
գէշնան, ուրեմն մանկութեան ատեն
խիստ կարեւոր է անոնց կրթութեանը
հսկել՝ զարգացնելու և վարժեցնելու հա-
մար, որպէսզի կարենան իրենց պաշտօն-
ները կատարել ամենայն արագութեամբ
և ամենայն կատարելութեամբ :

Տղայոց անկողինը լոյսին դէմ լինելու
է և ոչ թէ մէկ քովը, թող տալու չէ որ
առարկաները աչքին շատ մօտեցնէ, պէտք
է անոնց սորվեցնել մարմնոց ձեւը և կազ-
մութիւնը քննել : Արեւուն և կրակին
հաստատուն կերպով աչքերը տնկած նա-
յելէ արգիլելու է, ուրիշը ծաղրելու հա-
մար թող տալու չէ որ իր աչքերն ու դէմ-
քը ծւմուկէ :

Հոտոտելիքը սաստիկ հոտեր ասնելով
անզգայացնելու չէ, լսելիքը խիստ զօրա-
ւոր ձայներ լսելով վնասելու չէ, խնամք
տանելու է որ ժամանակ ժամանակ ահանջ-
ները մաքրէ, բայց ոչ թէ կարծր բանե-
րով : Լաւ ճաշակ ունենալու համար շատ

տաք և շատ համեմեալ կերակուրներ տա-
լու չէ, տհաս պտուղներ ուտելէ արգի-
լելու է :

Մարմնոց յարթութիւնը կամ անյար-
թութիւնը շոշափմամբ ճանչնալու վար-
ժեցնելու է, ամեն օր փոքրիկ ձեռա-
կերտներու աշխատցնելու է ճարտարու-
թիւն պահանջելով : Իրաւամբ ասիկայ
սքանչելի բան մ'է, որով տղան կատա-
նայ ճշգուծիւն, ապահովութիւն, փոյթ
կամ արագութիւն, ասոնց կրնայ հասնիլ
չարժումներով, մանաւանդ երբ զգայա-
րանաց օգնութեամբ կրթուած լինին,
ինչպէս որ կը լինի երաժիշտներուն, քան-
դակագործներուն և մեքենագործներուն :
Շոշափելեաց զգայարանքը որ բոլոր ըզ-
գայարանքներուն նախատիպն է, վերջին
աստիճան կատարելագործութեան կրնայ
հասնիլ, և շատ անդամ տեսանելեաց
գործը կատարելապէս կրնայ կատարել :
Երբ ֆանիլվատիւ քանդակագործին աչ-
քերը կուրցան ոչ ինչ նուազ յաջողու-
թեամբ շարունակեց իր գործը, կըմինդ-
րերու վրայ կատարեալ դէմքեր կը փո-
նադրէր միայն շոշափելիօք :

Գէշ սովորութիւն մ' է տղայոց միայն մէկ ձեռքը գործածել տալը : Մենք երկու ձեռքով յաջողակ ծնած ենք, և որովհետեւ ձախ ձեռքերնիս գործածելու անհոգ կը լինինք, անոր համար քիչ կօգնէ մեզ : Ուստի կանուխէն սկսելու է տղայոց սորվեցնել որ երկու ձեռքերն ալ հաւասարապէս գործածեն :

ՊԱՌԻԹ Ք.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Բարոյական դաստիարակութիւն:—Տղայոց կենաց առաջին տարիներուն մէջ՝ իրենց վրայ հսկողները մեծ ազգեցութիւն ունին անոնց սրտին զարգացմանը ինչպէս նաև իմացականութեանն և սովորութեանը վրայ : Հետեւապէս ամենայն իրաւամբ անոնք են տղայոց առաջին և բուն ուսուցիչները : Ուրեմն արժան է հոռ քանի մը դաստիարակական խոր-

150
170

հուրդ տալը : Ընդհանրապէս շատեր կան որ տղայոց առաջին հասակին դաստիարակութեան վրայ ըստ բաւականին չեն խորհիր, այնպէս կը կարծեն թէ այս ատենուան դաստիարակութեան համար եղած անհոգութիւնը ներելի է, յուսալով որ միշտ ժամանակն անցնելով կրնան տղուն դէշունակութիւններն ու սովորութիւններն ուղղուիլ, այսպիսի կարծիք մ'ունենալը՝ միայն սոգէտ մարդկանց գործ է. վասնզի տղուն վրայ եղած առաջին տպաւորութիւնները՝ անչնջելի հետքեր կը թողուն, և անոնց գէշ հետեւանքները անթիւ են : Նոյնպէս իր դաստիարակութիւնը, այսինքն իր առաջի սովորութիւնները հաստատելու խնամքը, պէտք է սկսի իր զգայականութենէն, այսինքն իր կենաց սկիզբէն : Շատ իրաւամբ գրած է Պլուտարքոս, այն աղէկ խորհուրդները՝ զոր միշտ յիշել կուզեն, «եթէ մայր մը տկար է և չի կրնար իր տղան անձամբ սնուցանել, գէթ շատ հոգ տանելու է սնուցչի ընտրութեան մասին», և իրօք ալ եթէ կարեւոր է :

տղուն ծնանելէն անմիջապէս ետքը անոր վրայ հսկել, որպէսզի մարմնական պահասութիւն մը չունենայ, նոյնպէս ալ շատ հոգ տանելու է անոր բարքն ու վարքը ուղղելու համար, վասնզի ինչպէս որ կնիքը շատ դիւրաւ կը դրոշմուի կախուղ մեղքամովն վրայ, այնպէս ալ խրատներն մանաւանդ օրինակներն տղուն փափուկ մտայք վրայ տպաւորելով խորին հեռքեր կը թողուն, ասոր համար է որ խմաստուն Պլատոն իստիւ պատուէր կուտայ սնուցիչներուն՝ որ տղայոց կեղծ բաներ չը պատմեն ։ Նոյն պատճառաւ նաև պէտք է խնամք ընտրել անոր պզտիկ ընկերներ, պէտք է որ անոնք բարի վարք ունենան, կանոնաւոր խօսին և բառերը գէշ չը հնչեն, որովհետև եթէ իրենց ընկերները աղէկ չը լինին, անոնց գէշ բարքն ու գէշ հնչումը պիտի ընդունին. իրաւամբ կրտէ առածք «կաղին հետ ապրողը կաղ կը լինի» ։

Կետները պահպանող արտաքին ազդեցութեանց վրայ խօսած ատենն իստեանք որ նորա սովորութեամբ տկարա-

յած են, հետեւաբար անոր արդիւնքն է որ զմեզ կազատէ անոնց բռնաւորութենէն ։ Բողոքովն ուրիշ բան է բարոյական սովորութիւնները, անոնք մեր մէջ կը զօրացնեն բարոյն սէրն ու զգացումը, և զայն գործելու մէջ աւելի կարող կընեն և ջորաւոր շղթայով մը զմեզ իրեն հետ կը կապեն, տակաւ առ տակաւ մեղմէ կը հեռացնեն զգայարանաց և կրից գէշ ազդեցութիւնները, որով բարձրագոյն կարողութիւնները՝ ստորին կարողութեանց վրայ կը տիրեն. բարոյական սովորութիւնները՝ մարդու գատտիարակութեան և կատարելութեան ամենէն բնական օժանդակները կը լինին ։ Գրեթէ միշտ առաջին անգամ բարոյական գործ մը կատարելու համար, եթէ սովորութիւնը մեզ չօգնէր, պէտք պիտի լինէր ամեն օր միննոյն բանը սկսիլ, և պիտի ծերանայինք առանց բան մը սորվելու ։ Սովորութիւնը երբ կանհետացնէ այն պատե-րազմը՝ որ միշտ բարոյական զգացման նախկին յաղթանակէն առաջ կերելի, դէպ ի կատարելութիւն յառաջանալու ճշմարիտ պատճառն է ։

Մեծ սխալ մ'է հաւատալը թէ՛ տղա-
 յոց գէշ բնաւորութիւնը ուղղելը անկա-
 ռելի է, և անոնք որ այդպիսի տղաքնե-
 րը կը մեծցնեն՝ չի պիտի կրնային ինքնին
 հաւատք մ'ունենալ մարդուս կարողու-
 թեան վրայ, եթէ սովորութեան և կա-
 մաց կրթութեան ազդեցութիւնը չը յի-
 շէին: Եթէ լաւ բնաւորութիւն մը կաւ-
 րուի կրթութեան պակասութենէն, դաս-
 տիարակութիւնը կրնայ զայն բարւոքել:
 Ո՞ր անխնամ թողուած ծառը վայրենի չի
 դառնար, և ո՞ր աղէկ մշակուած ծառը
 անուշ պտուղ չի տար: Կիկերոն կըսէ,
 իմաստուն Սոկրատէսը փիլիսոփայութիւ-
 նը երկնքէն երկրիս վրայ իջեցուց: Ասի-
 կայ աղէկ օրինակ մ'է՛ որ մարդ կրնայ
 յիշել. թէ և Սոկրատ փիլիսոփան՝ ամեն
 տեսակ մտութեամբ ծնած էր, բայց կա-
 մաց զօրութիւնը՝ սովորութեան օգնու-
 թեամբ ուղիղ դատողութեան հետ միա-
 նալով՝ իրեն բոլոր գէշ յօժարութիւննե-
 րը շուղած էր:

Հնազանդութիւնը՝ բարբառական
 սովորութեանց գլխաւորն է զոր, աղայ մը

անշուշտ ունենալու է. վասն զի անով
 տղուն վրայ կրնան պատուաստել ուրիշ
 ամեն բան:

Ասոր համար տղուն կենաց ատաղին
 օրէն՝ սկսելու է հնազանդութիւն վար-
 ժեցնել: Եթէ անոնց վրայ հսկողին կամ-
 քը՝ հաստատուն և միանգամայն քաղցը
 լինի, յաջողութիւնը ապահոված է:

Եթէ տղան նշմարէ՝ որ լալով իր մոլու-
 թիւնները կամ՝ փափաքները կը կատար-
 ուի, պզտիկ բռնաւոր մը կը դառնայ, ոչ
 ինքը երջանիկ կը լինի, և ոչ ալ իւր շուր-
 ջը եղողները: Ուրեմն թող սորվեցնեն
 տղուն հնազանդիլ անոր երջանկութիւնն
 ու առողջութիւնը ապահովելու համար:

Խեղացի և կատարեալ կին մը, կըսէ Պ.
 Տօնէ բժիշկը, խիստ աղէկ կրթած էր իր
 զաւակները, այս երկու բառով: Այսպէ՛ս
 դեռ է ընէ՛ս: Արեւոյ շուրջ:

Շատ անիրաւութիւն է տղայոց դաստի-
 արակութիւնը՝ իրենց բանականութեան
 վրայ հիմնելը: Խորհելու, դատելու կա-
 րողութիւնը տղայք քիչ մ'ունչ կունենան,
 բայց դեռ այն կարողութիւնները չունեն

ցած կը պատճառաբանեն : Եւ եթէ այդ մասին անոնց թողաւութիւն լինի , մօրը իշխանութիւնը մանրամասնաբար կը քննեն , կը հակառակին անոր հրամաններուն , և այն ատեն ծնողք չեն կրնար անոնց խելքին կամ ըրածնուն վրայ քնննադատութիւն ընել՝ առանց տղայոց կամաց իշխանութեանը :

Ուրեմն իշխանութեամբ պէտք է ջանալ տղաները կրթելու , և ոչ թէ վտանգաւոր և անօգուտ հետազօտութեամբ կամ պատճառաբանութեամբ : տղայք միշտ պէտք է իրենց ծնողացը հնազանդին , վասնզի անոնք գիտեն տղայոց յարմար եղածը ընտրել , եթէ տղայք հակառակին՝ միշտ պիտի վշտանան : Այն ընտանեաց զաւակունքը որ հնազանդիլ գիտեն՝ գրեթէ երբէք չեն լար ապագային :

Երբէք խորամանկութիւն ընելու չէ տղաք հնազանդեցնելու համար : Պէտք է ջանալ որ քու ըրած ամէն պղտիկ բաներուդ վրայ՝ անոնք վստահ լինին , այն ատեն քու իշխանութիւնդ հաստատուած է : Մատաղ մանկիկի մը վրայ երեւցած

ամենէն նշանաւ որ բանը՝ արդարութեան և ճշմարտութեան սէրն է , շուտով կը խոնարհի այն կամաց առջև՝ որ իրենց մէջ եղած ճշմարտութեան և կենդանի զգացման հետ յարմար է , մանաւանդ երբ այս կամքը իրաւացի է , ալ յաջորդօրը այն աղէկ խորհուրդներն ու խրատները չեն ջնջուիր տղուն մտքէն : Եթէ անգամ մը տղային բան մը տրուիլը մերժուած է , երկրորդ անգամ նորա խօսելու չէ մերժուելուն իրաւացի լինելուն վրայ , որպէսզի տղան մերժման համբերել սորվի , և ամեն անգամ ինքնին յաղթել իր փափաքանացը՝ երբ զինքը խնամողը յարմար դատած է :

Թող տղան սորվի համբերել իր ընկերներուն անշնորհ վարմանցը և յանդիմանութեան առանց վրէժխնդրութեան , ով գիտէ վրէժխնդրութեան սովորութիւնը մինչ ուր կը մղէ տղան : Բուռն և կրքոտ տղաքները՝ մինչեւ անգամ կը վերաւորեն իրենց ընկերքը կամ իրենց երբայրները :

Տղայ մը պէտք է ոչ սուտ խօսի , ոչ խարէ , ոչ գողութիւն ընէ , և ոչ այն բա-

Յը՝ որ կրնայ իր անմեղութիւնը կորսնցնել տալ, ստախոսութեան վարժեցնելն և ուրիշին բաները իրեն յատկացնելը պէտք է կանխաւ և խստիւ արգիլուին տղայոց :

Տղան չարութիւն ընելու ատեն ծեծելու չէ և ոչ ալ ընկած ատեննին յանդիմանել : Կան խեղճ տղաքներ որ իրենց ցաւը կը ծածկեն պատիժէն վախնալով, ուստի կամ խեղանգամ կը մնան կամ կը մեռնին, մինչեւ եթէ ըրածնին իրենց ծնողացմէ ծածկելու երկիւղը չունենային, թերեւս գիւրութեամբ կրնային բժշկուիլ :

Տղայք իրենց ծնողաց առջեւ կատարելապէս հաւասար պիտի լինին, անոնցմէ մէկուն որ և իցէ նախապատուութիւն մը տալը, կամ մէկը քան զմիւսը աւելի սիրել անիրաւութիւն է, այդ բանը պատճառ կը լինի տղայոց նեղարտութեան, բարկութեան և նենգաւոր լուծեան մը՝ որ կը դառնացնէ իրենց բնաւորութիւնը, և առողջութեանցը վրայ գէշ ազդեցութիւն կունենայ : Որովհետեւ ծնողաց բարի օրինակովն է որ տղայք խելացի և առաքինի կը լինին . ուրեմն որչափ մեղադրելի են

անոնք՝ որ անբարոյական խօսքերով ու գործքերով սղոթիկ տղայոց բնաւորութիւնը կաւրեն, փոխանակ անոնց բարի առաջնորդն ու պաշտպանն լինելու : Միթէ աւելի յանցաւոր չե՞ն այն ծնողք՝ որք իրենց մատաղ մանկանց սրտերը կը թունաւորեն այնպիսի բաներով, որ յետոյ անոնց մարմինը կը մեռցնէ : Հսկեցէք ուրեմն հարք և մարք ձեր վրայ, և ձեր տղայոց առաքինութեան տիպար եղիք :

Շատ կարեւոր է պատուիրել սնուցիչներուն և գայեակներուն՝ որ տղայոց հետ չը վիճեն և ոչ զանոնք վախցնեն, յանկարծակիի բերելով և ոչ ահաբեկին ճիւղներու սուտ պատմութիւններով և լին : Ասիկայ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ տղայոց մատաղ սրտերը սուտ և յիմար գաղափարներով կամ վտանգաւոր սկզբունքներով լեցնել : Թող զայդ, այսպիսի բաներով կրնայ իրենց մարտողութիւնը, իրենց քունը խռովել, նոյնպէս կրնան այդ բաները տղայոց վստահութիւնն ու համարձակութիւնը վերցնել, որոնց պէտք ունին իրենց բոլոր կենացը մէջ :

կան տղաքներ՝ որ բնութեամբ երկչոր կը լինին, և մարդիկ կուզեն անոնց յաղթելու վարժեցնել, իրենց վախ տուող այդ տկարութեանց մասին մարդ չի կըրնար խստիւ պատուիրել, որ այդպիսի օրինակի մը չը հետեւին, վասնզի կրնայ ըլլալ որ ողբալի հետեւանքներ ունենայուտի աւելի քաղցրութիւն, ճարտարութիւն և համբերութիւն պէտք է այսպիսի ակամայ երկիւղներն անհետացնելու համար, խոհեմ խորհուրդն անգամ չի կրնար այդ բանին այնչափ յարմարիլ, այլ սպասելու է ժամանակի և բանականութեան զարգացմանը :

(Մի՛ ցուցներ քու տղայոցդ խիստ դէմք մը, այլ քու քաղցրութիւնդ թող անոնց սիրտը շահի) ըսաւ նախնի իմաստուններէն մէկը, և իրօք ալ ոչ սաստիկ խստութիւն մը և մանաւանդ ոչ կոպտութիւն յարմար են դաստիարակութեան մէջ, այլ արժանապատուութիւնը, հաստատամբութիւնը, բանականութիւնը և նաեւ քաղցրութիւնն ու դորովը այս բանին մաւական և շատ նախամեծար են :

Շատ անգամ քաղցրութիւն ու ներողութիւն պէտք է տղայոց պակասութիւնը ուղղելու համար : Երբեմն կը վայլէ շատ բան չը տեսնելու չը լսելու զարներ, վասն զի կան թեթեւ բաներ՝ որոնց կարեւորութիւն կը արուի, երբոր զանոնք նկատողութեան առնենք :

Անշուշտ կան դէպքեր՝ որոց համար պէտք է որ հայր մը խստիւ կշտամբէ իր տղան : Բայց պէտք է որ շուտով ինքզինքը մեղմէ, իր բարկութիւնը միայն վարկենական սաստկութիւն մ'ունենալու է, և ոչ երբէք խորին ցասում մը, որ կրնայ սխակալութեան նմանիլ :

2. Մտաւորական դաստիարակութիւն :— Պէտք է բոլորովին մէկդի թողուլ տղայոց մտաւորական դաստիարակութիւնը մինչև այն ատեն որ բաւական զօրութիւն և յաջողութիւն ունենան և իրենց մարմնոց կազմութիւնը բաւականաչափ հաստատուած լինի : Վասնզի կահաւորելէն առաջ պէտք է շէնքը շինել, ամենէն աղէկ մարմնական կազմուածքի հիմը առողջութիւն է : Ուրախ, կայտառ հոգի մը միայն ճապուկ

Թեթե և դործօն մարմնոյ մէջ կը գտնուի :
Եթէ մարմինը կազմելու ինսամբ տարուի ,
հոգին միշտ շնորհաց մէջ կը գտնուի :

Ընտանեկան դաստիարակութեան բա-
րիքը պէտք չէ որ շուտով դադրեցնեն
տղայոցմէ զանոնք դպրոց(1) ղրկելով այն-

(1) Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ այն ծնողք՝
որ անկարող են տան մէջ կամ անձամբ կամ
առանին դաստիարակներու ձեռամբ իրենց
տղայոց այս անհրաժեշտ եղած տարրական կամ
սկզբնական կրթութիւնը տալու՝ կը պարտա-
ւորին ղրկելու զանոնք քողից կամ մանկական
դպրոցը ըսուած դպրոցները , որ յատկապէս
մանր երեխայից համար շինուած են . այս տե-
սակ հաստատութիւնք ներկայ դարուս մէջ
չատ մեծ կարեւորութիւն ստացած են , մա-
նաւանդ այս վերջի տարիները եւ մասնաւորա-
պէս Ամերիկայի , Գերմանիայի եւ Չեխոսլովակի
մէջ , ուր գրեթէ չկայ քաղաք մը՝ որ այս տե-
սակ դպրոցներ չունենայ . յորս Չտարեկանէն
սկսեալ մինչեւ 5—6 տարեկան տղայք իրենց
սկզբնական կրթութիւնն ու դաստիարակու-
թիւնը կտանան խաղերով ու զբօսանքներով
եւ միանգամայն կը պատրաստուին նախնական

պիտի մատաղ հասակի մը մէջ : Ժամանա-
կէն առաջ անոնց մտացը մէջ գիտու-
թեան տարերքները դնելով կը յոգնեցնեն
և կը տկարացընեն անոնց կարողութիւն-
ները՝ զոր տակաւին խիստ կանոններու
ենթարկելու ժամանակը չէ , և շատ ան-
գամ փոխանակ այս կերպով անոնց ուսման
ճաշակ տալու , տղայք ատելութիւն մը
կունենան անոր դէմ :

Եթէ տղայոցմէ սաստիկ ուշադրութիւն
մը պահանջուի անոնց կազմութիւնը աս-
տիճանաբար և բաւական զարգանալէ ա-

րտուած դպրոցները մտնել իրենց 6—7 տա-
րեկան եղած ատենին . ուստի գործոյս հեղի-
նակին մանկանց համար ակնարկած դպրոցն
ալ այս վերջինն հասկնալու է . եւ ոչ թէ ծաղ-
կոցն կամ մանկական պարտէզներն , ուր տեղ
երկխայք ձիչէ իր նկարագրածին համաձայն
կը կրթուին : Բայց ցաւօք սրտի կրտսնք որ
դեռ եւս այս տեսակ դպրոցներ մեր մէջ մուտք
գտած չեն . որոնք այնչափ անհրաժեշտ եւ
այնչափ օգտակար են մեր ազազոյ սերնդեան
մեր մանկուոցն բարօրութեան եւ յստաջաղի-
մութեան համար :

ուաջ, այն ատեն անոնց մարմինէն մաս մը զօրութիւն պակսեցուցած կը լինին, որոնց աճմանը դեռ եւս պէտք ուէի: Ասկէ կը հետեւի իր գործարանաց ընդհանուր խռովութիւն մը և ջրային դրութեան սաստկութիւն մը, որ իր կենացը մէջ մեղամաղձոտութեան անսպառելի աղբիւր մը կը լինի, վտանգը այնչափ աւելի մեծ կը լինի, որչափ որ տղայք աւելի սաստիկ և աւելի վաղահաս իմացականութիւն մը կունենան:

«Չափաւորութեամբ տրուած ջուրը բոյսերը կը սնուցանէ, կըսէ Պլուտարքոս, իսկ չափէն աւելին զանոնք կը խեղդէ»։ Նոյն է նաև մարդու մտաց համար, չափաւոր աշխատութիւնն անոր աճմանը կը նպաստէ, իսկ չափազանց աշխատութիւնն ալ կընկճէ և կը տկարացնէ:

Թող զայդ, դպրոցները պակասութիւն մ'եւս ունին որ տղան այնչափ բազմաթիւ մանկանց շնչողութենէն ապականած օդի մէջ կը կեցնեն:

Վերջապէս եթէ մտաց կիրառութիւնն ինքնին և ուղղակի վնասակոր է մանր

տղայոց, նուազ վնասակար չէ նաև զանոնք անչարժութեան և անգործութեան երթարկելն ալ. վասնզի ատով զիրենք փրկարար կըթութենէ մը Պրկած կը լինինք, առանց որոյ իր կեանքը վտանգաւոր կը լինի:

Մանուկ տղայոց քով օտար դայեակներ կամ դաստիարակներ դնելով զանոնք այլևայլ լեզուաւ խօսելու վարժեցընելը աղէկ չէ, վասնզի ասկէ մտաւոր ծանր աշխատութիւն մ'առաջ կուգայ՝ որուն քիչ տղաք կրնան դիմանալ, և անոնք որ այս կերպով կը մեծնան՝ իրենց տարիքին հակառակ ծանր և հանդարտ լինելով՝ որ մտաւոր տարածամ աշխատութեան մ'արդիւնքն է, սաստիկ զբաղեալ կերբելին և չատ ժամանակ լուռ կը կենան:

Քոյրը կըթութեանց համար ալ պէտք է չափաւոր կերպով իր շուրջն եղած բաներուն վրայ ճիշդ, պարզ և յայտնի դադափարներ տալ: Տղուն դասերը պէտք է զբօսանքի ատեն բայ օդի մէջ լինի. այս կերպով զանոնք կարգացնելու է բնու.

Թեան մեծ գրքին մէջ . պէտք է անոնց
 գիտել և խորհիլ ուսուցանել : Արդարև
 իրերն և անոնց բուն անունները ուսու-
 ցանելու է . և ոչ թէ տղայոց ուշադրու-
 թիւնը դարձնել այնպիսի վերացական
 ծանօթութեանց՝ որ իրեն կարողութե-
 նէն բարձր է . եթէ զանոնք ներկայ և
 իրեն զգայարանաց տակ ինկած առար-
 կաներու վրայ զբաղեցնեն , բնականա-
 բար հետաքրքրութիւննին կը շատնայ , և
 ճիշդ տեղեկութիւններ կունենան իրաց
 վրայ , այսպէս զուարճութեամբ եղած կըր-
 թութիւնը տղուն փափաք մը կազդէ ա-
 ւելի կրթութիւն :

Այս եղանակը տղուն մտաւոր մտունդ-
 մը տալով կը բարեկարգէ անոր երեւա-
 այութիւնը , և մտացը մէջ միմիայն իրա-
 կան և մաքուր գաղափարներ կը թողու :

Երբ ամեն բան տղային ցուցնես , խոր-
 հըրդածելով , բաղդատելով , դատելով ,
 և իրաց մէկզմէկու հետ ունեցած յարա-
 բերութիւնները ճանցնելով , միթէ իր
 իմացականութեան գործածութիւնը վար-
 մեցուցած չե՞նք ըլլար , միթէ այս կեր-

պով գիտութեանց վրայ համառօտիւ ծա-
 նօթացուցած չե՞նք լինիր :

3. Կաստիարակութեան վրայ ընդհանուր
 կանոններ:—Հարք և մարք , մի՛ մոռնաք
 երբէք որ աղէկ դաստիարակութիւնն այն
 է միայն որ կրնայ առաջնորդել դէպ ի
 առաքինութիւն , այն է միայն որ կրնայ
 երջանկացնել իսկ միւս բարիքները մարդ-
 կային բնութեան պէս անհաստատ և այն-
 չափ մեծ ուշադրութեան արժանի չեն .
 դաստիարակութիւնն է միայն առտուա-
 ծային , և նա է միայն անմահ :

Ջանա՛ զքեզ սիրելի ընել տղայոցդ ,
 եթէ կուզես որ նոքա քեզ մտիկ ընեն :

Բարի եղի՛ր և անոնք քեզ պիտի սիրեն
 վասնզի սէրը սէր կը ծնի և կը գրաւէ
 սրտերը :

Երբէք անոնց հետաքրքրութիւնը երե-
 սի վրայ մի՛ թողուր , վասնզի այս բանը
 անոնց համար գիտութեան ճամբան է :

Անոնց բոլոր հարցումներուն պատաս-
 խանէ քաղցր , պարզ և բացայայտ կեր-
 պով , առով նոքա քեզ միշտ խորհուրդ-
 պիտի հարցնեն :

Երբէք զանոնք մի՛ խարեր , այլ ուղղէ
անոնց սխալները , որով քո վրայ անկեղծ
վատահուլթիւն մը կունենան :

Եթէ աշակերտդ կամ զաւակդ մոլորե-
լով գէշ ճանապարհ երթայ , սէրը միայն
կարող պիտի լինի զայն ուղիղ ճամբան
բերելու , իսկ եթէ նա գքեզ չի սիրեր ,
ի զուր կը ճգնիս զայն ուղղելու , վասնզի
նա միշտ գքեզ պիտի խարէ :

Լաւ գիտցէք որ տղայոց սիրտը կազ-
մողը՝ իրենց աչաց առջև եղած օրինակ-
ներն են , աւելի ասոնցմէ կօդտին քան
թէ լսած դասերէն :

Ձեր տղաքը կամ աշակերտները քաղցր
և քաղաքավար լինելու վարժեցուցէք ,
վասնզի բան մ'այնչափ տաղտկալի չէ որ-
չափ քաղցրութեան պակասութիւնը վա-
րուց ու բարուց մէջ :

Անոնց սոսկալի ըրէք անպարկեշտ խօս-
քեր խօսիլը , վասնզի կըսէ Տիմոկրատ ,
«խօսակցութիւնը գործողութեան ստուե-
րն է» :

Չդուշայէք տղաքը տաղտկացնելէ , այ-
նինքն զանոնք շատ ուսանելու ստիպելէ ,

պատժելէ և մանաւանդ նուաստացնելէ ,
ասոնք միմիայն յառաջ կը բերեն հակա-
ռակութիւն , զղուանք ի գիտութենէ և
զայն ուսուցանողներուն քովէն հեռանա-
լու ներշնչութիւն մը :

Երբէք ներելու չէ տղային որ պարապ
մնայ , այլ պէտք է իր տարիքին համե-
մատ միշտ տարբեր բաներու վրայ խօ-
սիլ ու այլևայլ առարկաներով զինքն զբա-
ղեցնել :

Եթէ ձեր տղաքները կամ աշակերտներ-
ըր ըրածնիդ չը հասկնան , գիտցէք որ
զայն լաւ չէք բացատրած իրենց :

Պէտք է տղուն կեանքը պարզ , խաղաղ
և կանոնաւոր լինի . պէտք է անոնց զբաղ-
մունքը փոփոխել և ջանալ զանոնք իրեն
հաճելի ընելու . պէտք չէ հագուստի վրայ
այնչափ հոգ տանիլ որչափ կերակուրի .
«թող սակաւապէտ լինի տղուն կեանքը ,
ըսաւ Սենեկա , զգեստը պարզ , և բոլս-
րովին իր ընկերացը նման» :

Տղայ մը պէտք է միշտ զուարթ , կայ-
տառ և գոհ լինի , եթէ այսպէս չը լինի
պէտք է զինքը կրթողները մեղադրել , և

ստուգիւ ասով կը յայտնեն որ ներքա (ուսուցիչք կամ ծնողք) անյաջող և անկարող են իրենց պաշտօնին մէջ:

Վ Ե Ր Զ

